Το πρόβλημα της ανωνυμίας των ιστολογίων (blogs) και οι δυνατότητες υπέρβασής του

Βασίλης Σωτηρόπουλος
Δικηγόρος, ΜΔΕ Δημοσίου Δικαίου

1. Εισαγωγή

Το Διαδίκτυο προσφέρει σε κάθε χρήστη του τη μοναδική ιστορικά δυνατότητα για γενική κοινοποίηση των απόψεων και των στοχασμών του, ανοίγοντας έτσι ένα νέο μεγάλο κεφάλαιο για την ελευθερία της έκφρασης. Ιδιαίτερα τα ιστολόγια (blogs), προσωπικές ιστοσελίδες δωρεάν συνήθως χρήσης και εύκολου χειρισμού, έδωσαν σε κάθε ενδιαφερόμενο τη δυνατότητα να δημιουργήσει ένα ατομικό βήμα έκφρασης, προστατευόμενος μάλιστα και από το απόρρητο των επικοινωνιών. Η εν λόγω προστασία του απορρήτου εισάγει σαφώς την σχετική προβληματική της προστασίας από την κατάχρηση της ελευθερίας του λόγου και την χρησιμοποίηση των δυνατοτήτων των ιστολογίων για σκοπούς αντίθετους στο νόμο, όπως είναι για παράδειγμα η παραβίαση πνευματικής ιδιοκτησίας και η προσβολή της προσωπικότητας. Με την παρούσα μελέτη διερευνώνται οι δυνατότητες υπέρβασης των προβλημάτων που επάγεται η προστασία της ανωνυμίας στο Διαδίκτυο και παρουσιάζονται οι δυνατότητες επιλύσεις του «κενού» νομικής προστασίας.

2. Το νομικό θεμέλιο της ανωνυμίας στο Διαδίκτυο

2.1. Το Σύνταγμα

Το δικαίωμα πληροφόρησης, η συμμετοχή στην Κοινωνία της Πληροφορίας, η υποχρέωση του Κράτους για πρόσβαση στις πληροφορίες που διακινούνται ηλεκτρονικά, καθώς και για παραγωγή, ανταλλαγή και διάδοσή τους αντιστοιχούν πλέον σε συνταγματικά κατοχυρωμένα δικαιώματα, σύμφωνα με το άρθρο 5Α Σ. Στο ίδιο άρθρο, υπάρχει μνεία για ενάσκηση του δικαιώματος αυτού *«τηρουμένων πάντοτε των εγγυήσεων των άρθρων 9, 9Α και 19»*. Επομένως η πρόσβαση στο Διαδίκτυο τελεί υπό τις εγγυήσεις του σεβασμού της ιδιωτικής ζωής (άρθρο 9 Σ.), της προστασίας των προσωπικών δεδομένων (9Α Σ.) και του απολύτως απαραβίαστου του απορρήτου των επικοινωνιών (άρθρο 19 Σ.).

Η τρισυπόστατη αυτή εγγύηση επάγεται την ειδική προστασία της ίδιας της απλής πρόσβασης στο Διαδίκτυο, ανεξάρτητα από την περαιτέρω δράση του χρήστη, δημόσια ή ιδιωτική («περιεχόμενο» της επικοινωνίας). Δηλαδή μόνη της η πρόσβαση στο Διαδίκτυο είναι συνταγματικά προστατευόμενη ως στοιχείο της ιδιωτικής ζωής, ως πεδίο ανταλλαγής πληροφοριών που προστατεύεται από το ειδικό πλαίσιο περί προσωπικών δεδομένων και ως τμήμα του απορρήτου των επικοινωνιών. Εφόσον ο χρήστης επιλέξει, κατά την πρόσβασή του, να μην κοινοποιήσει στοιχεία που τον ταυτοποιούν, η τρισυπόστατη συνταγματική προστασία καλύπτει κάθε διαδικτυακή του ενέργεια. Αυτό δε σημαίνει βεβαίως ότι δεν υπάρχουν τα τεχνικά μέσα για την ταυτοποίηση του, αλλά η χρήση των μέσων αυτών δε θα είναι νόμιμη. Η χρήση τέτοιων μέσων για την ταυτοποίηση του χρήστη, εφόσον υπάρχει σαφής επιλογή ανωνυμίας ή ψευδωνυμίας, θα πρέπει να γίνεται σύμφωνα με τις προϋποθέσεις που προβλέπονται στις διατάξεις για το σεβασμό της προσωπικότητας, της προστασίας προσωπικών δεδομένων και του απαραβίαστου του απορρήτου των επικοινωνιών.

Οι συνταγματικές διατάξεις δεν εισάγουν βέβαια, ανεξαίρετους κανόνες. Ο σεβασμός της ιδιωτικής ζωής δεν περιλαμβάνει την απαγόρευση ερευνών, εφόσον υπάρχει παρουσία εκπροσώπου της δικαστικής εξουσίας και τηρούνται οι σχετικές διατάξεις της ποινικής δικονομίας. Η προστασία προσωπικών δεδομένων δεν εισάγει απόλυτα απαραβίαστο απόρρητο, αφού η σχετική νομοθεσία προβλέπει περιπτώσεις κοινοποίησης δεδομένων χωρίς τη συγκατάθεση του υποκειμένου. Ακόμη και το απόλυτα απαραβίαστο απόρρητο του άρθρου 19 Σ. αίρεται με σχετική απόφαση δικαστικής αρχής, για λόγους εθνικής ασφάλειας ή διακρίβωσης ιδιαιτέρως σοβαρών εγκλημάτων. Εναπόκειται λοιπόν, στον κοινό νομοθέτη να θεσπίσει διατάξεις και διαδικασίες που να εξειδικεύουν τις παραπάνω συνταγματικές ισορροπίες ως προς την ανωνυμία στο Διαδίκτυο και τη δυνατότητα άρσης της.

Το Σύνταγμα εγγυάται επίσης, το δικαίωμα δικαστικής προστασίας (άρθρο 20 Σ.) και η ανωνυμία στο Διαδίκτυο δεν πρέπει να αχρηστεύει το δικαίωμα αυτό. Από την άλλη πλευρά, το ίδιο το Σύνταγμα (άρθρο 19 παρ. 3 Σ.) περιορίζει ουσιαστικά το δικαίωμα δικαστικής προστασίας, απαγορεύοντας την χρήση αποδεικτικών μέσων τα οποία έχουν αποκτηθεί κατά παράβαση των άρθρων 19, 9 και 9Α. Το Σύνταγμα δεν προβλέπει λοιπόν, υπεροχή του δικαιώματος δικαστικής προστασίας έναντι των δικαιωμάτων που αποτελούν το θεμέλιο της ανωνυμίας στο Διαδίκτυο. Η δικαστική προστασία δεν πρέπει να αποδίδεται έναντι κάθε τιμήματος, αλλά με τήρηση των εγγυήσεων όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Επομένως, στον κοινό νομοθέτη εναπόκειται εν πολλοίς η εξεύρεση της ορθής ισορροπίας, ώστε να διασφαλίζεται και δικαστική προστασία, αλλά και προστασία της ανωνυμίας στο Διαδίκτυο τηρουμένων των συνταγματικών εγγυήσεων.

2.2. Η κοινοτική νομοθεσία

Κάθε πληροφορία που ανταλλάσσεται ή διαβιβάζεται μεταξύ ενός πεπερασμένου αριθμού μερών, μέσω μιας διαθέσιμης στο κοινό υπηρεσίας ηλεκτρονικών επικοινωνιών αποτελεί «επικοινωνία» σύμφωνα με την Οδηγία 2002/58/ΕΚ για την «προστασία και των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και της ιδιωτικής ζωής στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών».

Σύμφωνα με τον αρ. 24 του Προοιμίου της ίδιας Οδηγίας, *«ο τερματικός εξοπλισμός των χρηστών δικτύων ηλεκτρονικών*

επικοινωνιών και κάθε πληροφορία που αποθηκεύεται στον εξοπλισμό αυτόν συνιστούν μέρος της ιδιωτικής ζωής των χρηστών η οποία χρήζει προστασίας δυνάμει της ευρωπαϊκής σύμβασης για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών». Συνεπώς, το κοινοτικό δίκαιο αναγνωρίζει την ύπαρξη ενός πλέγματος ευρωπαϊκά προστατευόμενης ιδιωτικότητας, που καλύπτει τόσο τον τερματικό εξοπλισμό του χρήστη (hardware) όσο και το πληροφοριακό περιεχόμενο που αποθηκεύεται σε αυτόν.

Ειδικότερα, για το θέμα της ανωνυμίας προβλέπει ο αρ. 9 του Προοιμίου της Οδηγίας, αναφέροντας ότι *«τα ενδιαφερόμενα κράτη μέλη, οι ενδιαφερόμενοι προμηθευτές και χρήστες, καθώς και οι αρμόδιοι κοινοτικοί οργανισμοί, θα πρέπει να συνεργάζονται για την εγκατάσταση και την ανάπτυξη των σχετικών τεχνολογικών μέσων, όπου αυτό είναι απαραίτητο, για την εφαρμογή των εγγυήσεων που προβλέπονται από την παρούσα οδηγία, λαμβάνοντας ιδιαίτερα υπόψη τους στόχους της ελαχιστοποίησης επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και της χρήσης ανώνυμων ή ψευδώνυμων δεδομένων, όπου αυτό είναι δυνατό.»* Η δυνατότητα ανώνυμης χρήσης αποτελεί μια επιλογή που διέπει όλες τις διατάξεις της Οδηγίας 2002/58 σε ένα ευρύ φάσμα περιπτώσεων επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων των χρηστών ή συνδρομητών. Η όσο το δυνατόν λιγότερη χρήση προσωπικών δεδομένων αποτελεί μια αρχή που διέπει εξάλλου και την Οδηγία 95/46 για την προστασία των ατόμων από την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών.

Επομένως, η ανωνυμία στο Διαδίκτυο αποτελεί κι ένα δικαίωμα με έδραση στο κοινοτικό δίκαιο.

2.3. Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

Κατά το άρθρο 8 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής του ζωής, καθώς και της κατοικίας και αλληλογραφίας του. Σε αυτό το δικαίωμα περιλαμβάνονται λοιπόν, τόσο η προστασία της ιδιωτικής ζωής (κατ' άρθρο 9 παρ. 1 Σ.), όσο και η προστασία των προσωπικών δεδομένων (κατ' άρθρο 9Α Σ.), αλλά και του απορρήτου των επικοινωνιών (άρθρο 19 Σ.). Η ΕΣΔΑ αναγνωρίζει βέβαια, και περιορισμούς του δικαιώματος αυτού, στην παράγραφο 2 του άρθρου 8, κατά την οποία δεν επιτρέπεται η παρέμβαση δημόσιας αρχής στην άσκηση του δικαιώματος αυτού, εκτός αν η επέμβαση επιτρέπεται από το νόμο και αποτελεί μέτρο το οποίο είναι αναγκαίο σε μια δημοκρατική κοινωνία για την εθνική ασφάλεια, τη δημόσια ασφάλεια, την οικονομική ευημερία της χώρας, την προάσπιση της τάξης, την πρόληψη ποινικών παραβάσεων, την προστασία της υγείας ή της ηθικής ή την προστασία των δικαιωμάτων και ελευθεριών των άλλων.

Η ΕΣΔΑ έχει κυρωθεί από τη Ελλάδα με τη διαδικασία του άρθρου 28 του Συντάγματος, έχοντας αποκτήσει έτσι αυξημένη τυπική ισχύ σε σχέση με την κοινή νομοθεσία.

Την τελική εφαρμογή της ΕΣΔΑ διασφαλίζει το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, το οποίο έχει κρίνει ότι η ίδια η πλοήγηση στο Διαδίκτυο (απλή επίσκεψη ιστοσελίδων), όπως εξάλλου και η ανταλλαγή μηνυμάτων ηλεκτρονικού ταχυδρομείου εμπίπτουν στην έννοια της «ιδιωτικής ζωής» κατά το άρθρο 8 ΕΣΔΑ και συνεπώς, απαγορεύονται οι παρεμβάσεις από δημόσιες αρχές, εκτός αν προβλέπονται με νόμο που θεσπίστηκε σύμφωνα με την παρ. 2 του ίδιου άρθρου.

Ωστόσο, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αναγνώρισε ότι η ανωνυμία στο Διαδίκτυο δεν επιτρέπεται να φτάνει σε βαθμό ώστε να παραβιάζεται το δικαίωμα της ιδιωτικότητας ενός ανήλικου παιδιού με την ανάρτηση της φωτογραφίας του συνοδευόμενης από μια σεξουαλική αγγελία. Το κράτος που δεν διασφαλίζει την τιμώρηση του ίδιου του δράστη σε μια τέτοια προσβολή, με τη διαδικασία της άρσης του απορρήτου, παραβιάζει το δικαίωμα του θύματος για σεβασμό της ιδιωτικής του ζωής. Αξίζει να σημειωθεί ότι το Δικαστήριο έλαβε ιδιαιτέρως υπόψη σε αυτή την απόφαση τον κίνδυνο για τη σωματική ακεραιότητα που διατρέχει ένα παιδί από μια τέτοια παραβίαση της ιδιωτικότητάς του, καθώς και το γεγονός ότι σε περιπτώσεις σοβαρής σωματικής ή ψυχικής διατάραξης από την παραβίαση ανθρώπινου δικαιώματος, θα πρέπει να τιμωρείται ο ίδιος ο δράστης κι όχι απλώς η υπηρεσία που παρείχε τα μέσα για την τέλεση του αδικήματος.

Επιπλέον, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι η προστασία της ανωνυμίας συνδέεται και με την ευχερέστερη ενάσκηση του δικαιώματος της ελευθερίας της έκφρασης, η οποία κατοχυρώνεται από το άρθρο 10 της ΕΣΔΑ. Η ανωνυμία αποτελεί μία πρόσθετη εγγύηση ότι ο διαδίδων τις απόψεις του δε θα διωχθεί ευχερώς κι επομένως, μπορεί χωρίς τέτοιους φόβους να διατυπώσει απερίφραστα τις απόψεις του. Βεβαίως, και η ελευθερία της έκφρασης δεν κατοχυρώνεται ως απεριόριστο δικαίωμα, αλλά η παράγραφος 2 του άρθρου 10 προβλέπει ότι η ενάσκηση αυτού του δικαιώματος συνεπάγεται «καθήκοντα και ευθύνες» και μπορεί να υπαχθεί σε ορισμένες διατυπώσεις, όρους περιορισμούς ή κυρώσεις, προβλεπόμενους από το νόμο και αποτελούντες αναγκαία μέτρα σε δημοκρατική κοινωνία για την εθνική ασφάλεια, την εδαφική ακεραιότητα ή τη δημόσια ασφάλεια, την προάσπιση της τάξης και την πρόληψη του εγκλήματος, την προστασία της υγείας ή της ηθικής, την προστασία της υπόληψης ή των δικαιωμάτων τρίτων, την παρεμπόδιση της κοινοποίησης εμπιστευτικών πληροφοριών ή τη διασφάλιση του κύρους και της αμεροληψίας της δικαστικής εξουσίας. Συνεπώς, οι τυχόν περιορισμοί της ελευθερίας της έκφρασης ταυτίζονται σε μεγάλο βαθμό με τους περιορισμούς της προστασίας της ιδιωτικότητας κι αυτό σημαίνει ότι όσον αφορά τους κοινούς περιορισμούς, η ελευθερία της έκφρασης δεν ανατάσσεται σε τυχόν περιορισμούς της ανώνυμης χρήσης του Διαδικτύου που έχουν επιβληθεί κατά το άρθρο 8 παρ. 2 ΕΣΔΑ.

2.4. Η εθνική νομοθεσία

Σύμφωνα με το Ν 2225/1994 («Για την προστασία της ελεύθερης ανταπόκρισης κι επικοινωνίας και άλλες διατάξεις»), η κατά το άρθρο 19 του Συντάγματος άρση του απορρήτου επιτρέπεται με δικαστική απόφαση μόνο για ορισμένα κακουργήματα και για λόγους εθνικής ασφάλειας. Ο κοινός νομοθέτης έχει εξειδικεύσει λοιπόν τον όρο «ιδιαίτερα σοβαρά εγκλήματα» (άρθρο 19 παρ. 1 Σ.) προβλέποντας έναν κατάλογο σοβαρών κακουργημάτων η τέλεση των

οποίων δικαιολογεί την δικαστική άρση του απορρήτου. Σε αυτά τα κακουργήματα δεν περιλαμβάνονται βεβαίως, τα αδικήματα κατά της τιμής, ούτε και τα αδικήματα του νόμου περί προστασίας περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Αυτό σημαίνει ότι τέτοιου είδους παραβιάσεις δεν οδηγούν σε άρση του απορρήτου σύμφωνα με το ισχύον δίκαιο, επειδή δεν έχουν κριθεί ως «ιδιαίτερα σοβαρά εγκλήματα», κατά την έννοια του Συντάγματος.

Περαιτέρω, τις διαδικασίες που ακολουθούνται για την άρση του απορρήτου εξειδίκευσε το προεδρικό διάταγμα 47/2005.

Σύμφωνα με το Ν 3741/2006 («Προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και της ιδιωτικής ζωής στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών και τροποποίηση των διατάξεων του Ν 2472/1997»), ο οποίος ενσωμάτωσε στο εθνικό δίκαιο την Οδηγία 2002/58/ΕΚ, τα δεδομένα κίνησης που αφορούν συνδρομητές και χρήστες και υποβάλλονται σε επεξεργασία και αποθηκεύονται από το φορέα παροχής δημόσιου δικτύου ή και διαθέσιμης στο κοινό υπηρεσία ηλεκτρονικών υπηρεσιών, με τη λήξη της επικοινωνίας καταστρέφονται ή καθίστανται ανώνυμα με κατάλληλη κωδικοποίηση. Στο σύνολο του Ν 3471/2006 ακολουθούνται οι αρχές της ανώνυμης χρήσης και της όσο το δυνατόν λιγότερης επεξεργασίας δεδομένων, όπως και στην Οδηγία 2002/58/ΕΚ. Ωστόσο, και ο Ν 3471/2006 προβλέπει τη δυνατότητα χρήσης των δεδομένων κίνησης και θέσης των χρηστών (στοιχεία τα οποία αποκαλύπτουν την ταυτότητά τους), τηρουμένων των διαδικασιών για την άρση του απορρήτου των επικοινωνιών.

Συνεπώς, και η εθνική νομοθεσία παρέχει ένα επαρκές θεμέλιο για την προστασία της ανώνυμης χρήσης του Διαδικτύου, παρέχοντας τις θεσμικές εγγυήσεις για την άρση της προστασίας, ενόψει έννομων αγαθών που χρήζουν κατά περίπτωση υπέρτερης προστασίας.

3. Δυνατότητες υπέρβασης του «προβλήματος»

Το «πρόβλημα» που δημιουργείται από την ανώνυμη λειτουργία των ιστολογίων είναι ότι οι παραβάσεις που ενδεχομένως τελεστούν στο πλαίσιο αυτής της ανωνυμίας δεν μπορούν να διωχθούν, διότι η προστασία του απορρήτου δεν επιτρέπει την άρση του για λιγότερο σοβαρά αδικήματα, όπως η προσβολή της πνευματικής ιδιοκτησίας και η προσβολή της τιμής και της υπόληψης τρίτων. Το θεσμικό πλαίσιο έχει δημιουργήσει μία σφαίρα προστασίας των ιστολογίων από την ποινική δίωξη για αδικήματα όπως η εξύβριση και η δυσφήμηση, έτσι ώστε να γίνεται λόγος για «ιδιότυπη ασυλία των bloggers».

Οι δυνατότητες υπέρβασης του προβλήματος κυμαίνονται από την ερμηνευτική παράκαμψη των διατάξεων περί απορρήτου και τη νομοθετική επέμβαση, μέχρι την ειδική αντιμετώπιση ορισμένων παραβάσεων μέσω της Αρχής Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων, αλλά και την υποβολή παραπόνου στον φορέα παροχής υπηρεσίας κοινωνίας της πληροφορίας και τελικά, την επίλυση το θέματος χωρίς την άμεση δίωξη του ίδιου του χρήστη. Οι περιπτώσεις αυτές αναλύονται παρακάτω, όπου παρατίθενται και τα θετικά ή αρνητικά στοιχεία από απόψεως νομικής θεμελίωσης και πρακτικής αποτελεσματικότητας.

3.1. Η ερμηνευτική παράκαμψη των διατάξεων περί απορρήτου

Υποστηρίζεται από μία περιορισμένη μερίδα της νομικής θεωρίας και της νομολογίας ότι τα λεγόμενα «εξωτερικά στοιχεία της επικοινωνίας», δηλαδή τα δεδομένα κίνησης και θέσης του χρήστη, δεν καλύπτονται από το απόρρητο των επικοινωνιών κατά την έννοια του άρθρου 19 του Συντάγματος, σε αντίθεση με το περιεχόμενο της επικοινωνίας. Σύμφωνα με αυτήν την άποψη, τα εξωτερικά στοιχεία της επικοινωνίας, από τα οποία μπορεί να ταυτοποιηθεί ο τερματικός εξοπλισμός ενός συνδρομητή (κι επομένως, όχι κατ' ανάγκην ο ίδιος ο ανώνυμος χρήστης που φέρεται ως δράστης), μπορούν να κοινοποιηθούν από το φορέα παροχής πρόσβασης στο Διαδίκτυο προς τις εισαγγελικές αρχές χωρίς την προηγούμενη διαδικασία της άρσης του απορρήτου.

Την άποψη υιοθέτησε πρόσφατα η Γνωμοδότηση 9/2009 του Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου, κατά την οποία *«υπάρχει απόρρητο και στην επικοινωνία μέσω Internet εάν έχει χρησιμοποιηθεί ειδική διαδικασία διαφύλαξης του απορρήτου. Τούτο π.χ. ισχύει όταν μέσω της ιστοσελίδας έχει δημιουργήσει κάποιος ένα απόρρητο προφίλ στο οποίο θα έχει δικαίωμα πρόσβασης ο ίδιος και κάποιο ή κάποια συγκεκριμένα πρόσωπα που έχει επιλέξει και έχουν τα απαραίτητα «κλειδιά». [...] Κατά την έννοια και το σκοπό της διατάξεως του άρθρου 19 παρ. 1 του Συντάγματος το απόρρητο αφορά στο περιεχόμενο της επιστολής και των εν γένει ανταποκρίσεων και όχι στα εξωτερικά στοιχεία της επικοινωνίας, π.χ. τα στοιχεία του αποστολέα ή του αποδέκτη. Τούτο σημαίνει ότι είναι επιτρεπτή η αποκάλυψη των στοιχείων εκείνων που κάνουν π.χ. υβριστικά, απειλητικά ή εκβιαστικά τηλεφωνήματα και εν γένει διαπράττουν εγκλήματα μέσω οιουδήποτε μέσου επικοινωνίας.»* Σύμφωνα με την Γνωμοδότηση λοιπόν, δεν τίθεται θέμα απορρήτου για τα εξωτερικά στοιχεία της επικοινωνίας.

Η άποψη αυτή βέβαια, δεν αποκρούει το γεγονός ότι τα εξωτερικά στοιχεία της επικοινωνίας αποτελούν προσωπικά δεδομένα, αλλά η αποκάλυψη προσωπικών δεδομένων που δεν καλύπτονται από το απόρρητο δεν επιβάλλει φυσικά τη διαδικασία της άρσης του απορρήτου, άνευ άλλου τινός. Όμως, τελικά, η άποψη ότι τα δεδομένα κίνησης και θέσης δεν καλύπτονται από το απόρρητο έρχεται σε αντίθεση με το άρθρο 4 του Ν 3471/2006, το οποίο με μεγάλη σαφήνεια αναφέρει ότι *«οποιαδήποτε χρήση των υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών που παρέχονται μέσω δημοσίου δικτύου επικοινωνιών και των διαθεσίμων στο κοινό υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών, καθώς και των συναφών δεδομένων κίνησης και θέσης, όπως ορίζονται στις διατάξεις 2 του παρόντος νόμου, προστατεύεται από το απόρρητο των επικοινωνιών. Η άρση του απορρήτου είναι επιτρεπτή μόνο υπό τις προϋποθέσεις και τις διαδικασίες που προβλέπονται από το άρθρο 19 του Συντάγματος.»* Η γνωμοδότηση 9/2009 θεωρεί ότι αυτή η διάταξη είναι αντίθετη με το άρθρο 19 του Συντάγματος, επειδή προσθέτει στο περιεχόμενο του απορρήτου κάτι που δεν περιλαμβάνεται εξ ορισμού σε αυτό, δηλ. τα εξωτερικά στοιχεία της επικοινωνίας.

Η Γνωμοδότηση 9/2009 μπορεί να μην είναι νομικά δεσμευτική, αποτελεί όμως, επίσημη ερμηνεία του θεσμικού πλαισίου του απορρήτου και ήδη, ακολουθείται από αρμόδιες αρχές για τη διερεύνηση του ηλεκτρονικού εγκλήματος, ενώ υπάρχουν πάροχοι πρόσβασης στο διαδίκτυο που ικανοποιούν το αίτημα και παρέχουν τα εκζητούμενα στοιχεία. Ωστόσο, η εφαρμογή της Γνωμοδότησης, ειδικά στα αδικήματα που τελούνται στα ιστολόγια, είναι εξαιρετικά περιορισμένη, για καθαρά πρακτικούς λόγους. Οι πάροχοι πρόσβασης στο διαδίκτυο, προκειμένου να προβούν σε ταυτοποίηση των δεδομένων κίνησης με συνδρομητή τους, πρέπει να έχουν λάβει τουλάχιστον το IP number του συνδρομητή τους (αριθμός πρωτοκόλλου διαδικτύου), διότι χωρίς αυτό δεν μπορούν να προβούν σε συσχετισμό με το πελατολόγιό τους. Το IP number, όμως, αποτελεί δεδομένο το οποίο κατέχει ο φορέας παροχής υπηρεσίας κοινωνίας της πληροφορίας που «φιλοξενεί» το αντίστοιχο ιστολόγιο. Συνήθως, φορείς παροχής υπηρεσίας κοινωνίας πληροφορίας είναι εταιρίες του εξωτερικού και κυρίως με έδρα τις ΗΠΑ (Google, WordPress κλπ), οι οποίες για να παραχωρήσουν τέτοια στοιχεία θα πρέπει προηγουμένως να υπάρχει σχετική δικαστική απόφαση άρσης απορρήτου – κι όχι απλό αίτημα ανακριτικής αρχής. Συνεπώς, η επίκληση της Γνωμοδότησης 9/2009 δεν μπορεί να οδηγήσει σε χορήγηση στοιχείων χρηστών ιστολογίων από εταιρίες των ΗΠΑ, ώστε αυτά στη συνέχεια να διασταυρωθούν με συνδρομητές παρόχων πρόσβασης στο διαδίκτυο και ως εκ τούτου, η «ερμηνευτική παράκαμψη» των διατάξεων περί απορρήτου καθίσταται αναποτελεσματική, εάν ο μηνυτής ή οι προανακριτικές αρχές δεν διαθέτουν το IP number του φερόμενου ως δράστη.

3.2. Η τυχόν νομοθέτηση της άρσης απορρήτου

Η νομοθέτηση της άρσης του απορρήτου για τα αδικήματα που συνήθως τελούνται μέσω ιστολογίων (προσβολές της τιμής, παραβιάσεις πνευματικής ιδιοκτησίας) προτείνεται ως εφεδρική αλλά και «σκληρή» λύση για να υπερπηδηθεί το πρόβλημα της ανωνυμίας των bloggers. Παραλλαγή αυτής της πρότασης είναι μια πρόταση για νομοθέτηση υποχρέωσης δήλωσης «υπευθύνου ιστοσελίδας», κατ' αντιστοιχία όπως οι ιδιοκτήτες εφημερίδων έχουν υποχρέωση καθορισμού «εκδότη-διευθυντή» (Ν 1178/1981), αλλά και πάλι η άρνηση εφαρμογής αυτής της υποχρέωσης από τους ιστολόγους θα οδηγεί προφανώς στη θέσπιση άρσης απορρήτου για όσους την παραβιάζουν, οπότε επανερχόμαστε στη νομοθέτηση της άρσης.

Μια τέτοια νομοθεσία θα οδηγούσε σε προσθήκη νέων αδικημάτων στον κατάλογο του Ν 2225/1994 για τα οποία θα επιτρέπεται η άρση του απορρήτου. Ωστόσο, ο κατάλογος αυτός δεν μπορεί να διευρύνεται επ' άπειρον, καθόσον το όριο τίθεται από το άρθρο 19 του Συντάγματος, που αναφέρει ως λόγο άρσης απορρήτου την «διακρίβωση ιδιαιτέρως σοβαρών εγκλημάτων». Η διατύπωση του Συντάγματος καταλείπει βέβαια ένα ευρύ πλαίσιο στο νομοθέτη για να καθορίσει τα «ιδιαιτέρως σοβαρά» εγκλήματα που θα επιτρέπουν την άρση του απορρήτου, αλλά σε κάθε περίπτωση στον όρο αυτό δεν μπορούν να περιλαμβάνονται όλα τα αδικήματα του ποινικού δικαίου, διότι διαφορετικά ο συνταγματικός νομοθέτης θα υιοθετούσε απλούστερη διατύπωση, επιτρέποντας την άρση για την κάθε «διακρίβωση εγκλημάτων». Αντίθετα, ο συνταγματικός νομοθέτης εστιάζει στα «σοβαρά» εγκλήματα και επιλέγει ως λόγους άρσης τα «ιδιαιτέρως» σοβαρά εγκλήματα. Ο Ν 2225/1994 περιλαμβάνει σε αυτή την κατηγορία ορισμένα κακουργήματα κατά των πιο στοιχειωδών εννόμων αγαθών.

Επομένως, η νομοθέτηση της άρσης απορρήτου για αδικήματα όπως η εξύβριση, η δυσφήμηση και οι παραβιάσεις της πνευματικής ιδιοκτησίας, δηλ. πλημμελημάτων, δε φαίνεται κατ' αρχήν συμβατή με τη συνταγματική επιταγή. Ωστόσο, η τυχόν ειδική περίπτωση της κατ' επανάληψη ή και κατ' επάγγελμα τελούμενης συκοφαντικής δυσφήμησης εναντίον του ίδιου στόχου, λόγω και της τέλεσής της μέσω ενός δωρεάν και δημόσια προσβάσιμου μέσου που δεν γνωρίζει γεωγραφικούς και χρονικούς περιορισμούς, θα μπορούσε να υπαχθεί στην κατηγορία των «ιδιαιτέρως σοβαρών εγκλημάτων» που αναφέρει το Σύνταγμα.

3.3. Η αρμοδιότητα της Αρχής Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων

Πέρα όμως από τον Ν 2225/1994, υπάρχουν δικλείδες για την προστασία του πολίτη από αδικήματα για τα οποία δεν προβλέπεται η άρση του απορρήτου. Ειδικά ως προς την παράνομη επεξεργασία (δηλ. συλλογή, διάδοση, ανακοίνωση, εξόρυξη κ.τ.λ.) προσωπικών δεδομένων, η αρμόδια Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα έχει ευρύτατες ελεγκτικές δυνατότητες. Μάλιστα, στο άρθρο 19 παρ. 1 στοιχείο η΄ του ιδρυτικού της Αρχής Ν 2472/1997, όπως τροποποιήθηκε με το Ν 3471/2006 ορίζεται ότι η Αρχή:

«Ενεργεί αυτεπαγγέλτως ή κατόπιν καταγγελίας διοικητικούς ελέγχους στο πλαίσιο των οποίων ελέγχονται η τεχνολογική υποδομή και άλλα, αυτοματοποιημένα ή μη, μέσα που υποστηρίζουν την επεξεργασία των δεδομένων. Έχει προς τούτο δικαίωμα προσβάσεως στα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα και συλλογής κάθε πληροφορίας για τους σκοπούς του ελέγχου, χωρίς να μπορεί να της αντιταχθεί κανενός είδους απόρρητο. Κατ' εξαίρεση, η Αρχή δεν έχει πρόσβαση στα στοιχεία ταυτότητας συνεργατών που περιέχονται σε αρχεία που τηρούνται για λόγους εθνικής ασφάλειας ή για τη διακρίβωση ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων. Τον έλεγχο διενεργεί μέλος ή μέλη της Αρχής ή υπάλληλος του κλάδου των ελεγκτών της Γραμματείας, ειδικά προς τούτο εντεταλμένος από τον Πρόεδρο της Αρχής. Κατά τον έλεγχο αρχείων που τηρούνται για λόγους εθνικής ασφαλείας, παρίσταται αυτοπροσώπως ο Πρόεδρος της Αρχής.»

Είναι προφανές λοιπόν, ότι σε περίπτωση παράνομης ανάρτησης προσωπικών δεδομένων, η Αρχή έχει την αρμοδιότητα, κατόπιν καταγγελίας ή αυτεπαγγέλτως, να αναζητήσει και να της ανακοινωθεί κάθε στοιχείο σχετικά με τον υπαίτιο, χωρίς να μπορεί να της αντιταχθεί το απόρρητο.

Η παραπάνω διάταξη του Ν 2472/1997 αποτελεί εναρμόνιση της εθνικής νομοθεσίας προς την Οδηγία 95/46, κατά το άρθρο 28 παρ. 3 της οποίας, κάθε Αρχή Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων πρέπει να έχει *«μέσα για τη διεξαγωγή έρευνας, όπως το δικαίωμα να έχει πρόσβαση στα δεδομένα που αποτελούν αντικείμενο επεξεργασίας και το*

δικαίωμα να συλλέγει κάθε αναγκαία πληροφορία για την εκπλήρωση της αποστολής ελέγχου».

Δεν αποτελεί λοιπόν ελληνική πρωτοτυπία το δικαίωμα ευρύτατου ελέγχου της Αρχής για πρόσβαση σε κάθε απαραίτητη πληροφορία, χωρίς τη δέσμευση του απορρήτου των επικοινωνιών.

Εξάλλου, δεν είναι η μόνη ανεξάρτητη αρχή που δεν δεσμεύεται από το απόρρητο: υπάρχει κι ο Συνήγορος του Πολίτη. Το άρθρο 4 παρ. 5 του Ν 3094/2003 ορίζει ότι *«Ο Συνήγορος του Πολίτη μπορεί να ζητεί από τις δημόσιες υπηρεσίες κάθε πληροφορία, έγγραφο ή άλλο στοιχείο για την υπόθεση, να εξετάζει πρόσωπα, να ενεργεί αυτοψία και να παραγγέλλει πραγματογνωμοσύνη. Κατά την εξέταση εγγράφων και άλλων στοιχείων, που βρίσκονται στη διάθεση δημοσίων υπηρεσιών, δεν μπορεί να αντιταχθεί ο χαρακτηρισμός τους ως α π ο ρ ρ ή τ ω ν, εκτός εάν αφορούν την εθνική άμυνα, την κρατική ασφάλεια και τις διεθνείς σχέσεις της χώρας.»*

Ας επανέλθουμε όμως στο θέμα μας, που είναι η μη δέσμευση της Αρχής Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων από κανενός είδους απόρρητο. Αυτή η ρήτρα, όπως είδαμε ισχύει κατά τη διενέργεια διοικητικού ελέγχου, κατόπιν καταγγελίας, η οποία θα πρέπει να αφορά παράνομη χρήση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Άρα, περιλαμβάνει και την περίπτωση που αναρτώνται προσωπικά δεδομένα στο διαδίκτυο, λ.χ. σε μια ιστοσελίδα, στην οποία δεν υπάρχει υπογραφή. Σε αυτήν την περίπτωση, η Αρχή δε δεσμεύεται από το απόρρητο των επικοινωνιών και νομιμοποιείται να ζητήσει τα στοιχεία του χρήστη, προκειμένου να τον εντοπίσει, να τον καλέσει για εξηγήσεις κ.λπ.

Οπότε το ερώτημα είναι: τι αποτελεί «προσωπικά δεδομένα» και κατά πόσον η ανάρτησή τους στο Διαδίκτυο μπορεί να ενεργοποιήσει την Αρχή.

Στο πρώτο ερώτημα, η πιο αναλυτική και έγκυρη απάντηση δίνεται από την Γνωμοδότηση 4/2007 «για την έννοια "δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα"», που εξέδωσε η πανευρωπαϊκή Ομάδα Εργασίας του άρθρου 29 της Οδηγίας 95/46 (δηλ. οι εκπρόσωποι όλων των ανεξάρτητων αρχών της ΕΕ). Σύμφωνα με τη γνωμοδότηση, αλλά και την Οδηγία 95/46, "δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα" είναι κάθε πληροφορία που αναφέρεται σε φυσικό πρόσωπο, η ταυτότητα του οποίου μπορεί να προσδιοριστεί άμεσα ή έμμεσα. Ως παράδειγμα μάλιστα, η Γνωμοδότηση αναφέρει και το εξής:

Και πληροφορίες που περιέχονται ως ελεύθερο κείμενο σε ηλεκτρονικό έγγραφο μπορούν να χαρακτηριστούν ως δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα, υπό την προϋπόθεση ότι πληρούνται τα υπόλοιπα κριτήρια του ορισμού των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Π.χ. ένα μήνυμα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου περιέχει «δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα».

Αν αυτή η περιγραφή των προσωπικών δεδομένων φαίνεται κάπως γενικόλογη, αρκεί να αναλογιστεί κανείς ότι με την απόφαση B.Lindqvist του 2003 (C-101/01), το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων δέχθηκε ότι η αναγραφή στην ιστοσελίδα μιας σουηδικής ενορίας ότι ένας κύριος ήταν σε αναρρωτική άδεια επειδή τραυματίστηκε στο πόδι του θεωρήθηκε «δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα» (και μάλιστα «ευαίσθητα», επειδή αποτελούν πληροφορία που αφορούσε την υγεία του). Σημειωτέον ότι η νομολογία αυτή δεν έχει ανατραπεί, αλλά αντιθέτως επιβεβαιώνεται από τις Αρχές Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων με την παραπάνω Γνωμοδότηση 4/2007. Σύμφωνα με την ίδια απόφαση του ΔΕΚ, κάθε ανάρτηση προσωπικών δεδομένων σε δημόσια προσβάσιμη ιστοσελίδα είναι αφ' εαυτής και «αυτοματοποιημένη επεξεργασία» τους, οπότε έχει αρμοδιότητα η Ανεξάρτητη Αρχή. Σημειωτέον ότι και η απλή αναδημοσίευση της είδησης μιας εφημερίδας (που περιέχει προσωπικά δεδομένα) στο Διαδίκτυο, κρίθηκε με την απόφαση 17/2008 της Αρχής ότι αποτελεί επεξεργασία προσωπικών δεδομένων, επί της οποίας ασκούνται οι αρμοδιότητες της Αρχής.

Αν αυτά ακούγονται υπερβολικά, ενόψει της αναφοράς του Συντάγματος σε *«ιδιαιτέρως σοβαρά εγκλήματα»* που επιτρέπουν την άρση του απορρήτου, αρκεί να λάβει κανείς υπόψη ότι η παράνομη διάδοση προσωπικών δεδομένων, όταν έχει σκοπό να βλάψει τρίτον, αποτελεί κακουργηματική πράξη σύμφωνα με το άρθρο 22 παρ. 6 του Ν 2472/1997. Δεν πρόκειται δηλαδή για ένα πλημμέλημα, όπως η συκοφαντική δυσφήμηση, αλλά για ένα έγκλημα που η έννομη τάξη τιμωρεί με κάθειρξη έως 10 ετών και χρηματική ποινή από 6.000 έως 30.000 ευρώ. Είναι εύλογο λοιπόν και συνταγματικά επιτρεπτό να έχει πρόσβαση σε κάθε σχετική πληροφορία η Αρχή Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων, προκειμένου να ασκήσει ευχερώς τις αρμοδιότητές της, ανάμεσα στις οποίες είναι και οι προανακριτικές αρμοδιότητες για τα κακουργήματα του άρθρου 22 του νόμου. Οφείλει μάλιστα, να το κάνει, διότι είναι το μόνο δημόσιο όργανο που δε δεσμεύεται από το απόρρητο ειδικώς ως προς την διερεύνηση αυτών των εγκλημάτων - άλλωστε, δεν πρόκειται για «άρση του απορρήτου».

Έτσι λοιπόν, μπορεί στην Ελλάδα να μην επιτρέπεται η άρση του απορρήτου για τη συκοφαντική δυσφήμηση, υπάρχει όμως, αυτή η δικλείδα ασφαλείας για την περίπτωση που διαδίδονται παρανόμως προσωπικά δεδομένα, λόγω της ελεγκτικής αρμοδιότητας της Αρχής που μπορεί να ενεργοποιήσει ο θιγόμενος με υποβολή καταγγελίας. Το πρόβλημα είναι ότι η Αρχή δεν έχει ασκήσει αυτή την αρμοδιότητά της και φαίνεται ότι δεν είναι διατεθειμένη να την ασκήσει.

3.4. Η υποβολή παραπόνου στον φορέα υπηρεσίας κοινωνίας της πληροφορίας

Τα ιστολόγια αναπτύσσονται από χρήστες που χρησιμοποιούν συνήθως πλατφόρμες υπηρεσίας που έχουν προκατασκευάσει και διαθέσει στο κοινό κάποιες εταιρίες. Οι υπηρεσίες αυτές εντάσσονται στην έννοια των «υπηρεσιών κοινωνίας της πληροφορίας» και ως εκ τούτου, οι εταιρίες είναι «φορείς υπηρεσιών κοινωνίας της πληροφορίας». Αυτό σημαίνει ότι ως προς τη σχέση του χρήστη, αλλά και κάθε τρίτου με το «φορέα υπηρεσιών κοινωνίας της πληροφορίας» διέπεται από το σχετικό θεσμικό πλαίσιο, δηλαδή από το ΠΔ 131/2003.

Σε αυτό το ειδικό νομοθετικό πλέγμα καθίσταται σαφές ότι ο «φορέας υπηρεσιών κοινωνίας της πληροφορίας» έχει συγκεκριμένη ευθύνη, η οποία είναι σαφώς περιορισμένη και σίγουρα όχι αντικειμενική. Σύμφωνα με το άρθρο 11 του ΠΔ 131/2003, δεν υφίσταται ευθύνη του φορέα παροχής υπηρεσιών όσον αφορά τις μεταδιδόμενες πληροφορίες, εφόσον ο φορέας: α) δεν αποτελεί αφετηρία της μετάδοσης των πληροφοριών, β) δεν επιλέγει τον αποδέκτη της μετάδοσης και γ) δεν τροποποιεί τις μεταδιδόμενες πληροφορίες. Κατά το άρθρο 13 του ίδιου ΠΔ, ειδικά για την αποθήκευση πληροφοριών, ο φορέας της παροχής δεν έχει ευθύνη εάν α) δεν γνωρίζει πραγματικά ότι πρόκειται για παράνομη δραστηριότητα ή πληροφορία ή β) μόλις αντιληφθεί τα προαναφερθέντα αποσύρει ταχέως τις πληροφορίες ή καθιστά την πρόσβαση σε αυτές αδύνατη. Τέλος, κατά το άρθρο 14, οι φορείς παροχής υπηρεσιών δεν έχουν γενική υποχρέωση ελέγχου των πληροφοριών που μεταδίδουν ή αποθηκεύουν, ούτε γενική υποχρέωση δραστήριας αναζήτησης γεγονότων ή περιστάσεων που δείχνουν ότι πρόκειται για παράνομες δραστηριότητας. Πάντως, οι φορείς είναι «υποχρεωμένοι να ενημερώνουν πάραυτα τις αρμόδιες κρατικές αρχές για τυχόν υπόνοιες περί χορηγούμενων παράνομων πληροφοριών ή δραστηριοτήτων που επιχειρούν αποδέκτες των υπηρεσιών τους και να ανακοινώνουν στις αρμόδιες αρχές κατ' αίτησή τους πληροφορίες που διευκολύνουν την εντόπιση αποδεκτών των υπηρεσιών τους με τους οποίους έχουν συμφωνίες αποθήκευσης». Αυτά, προφανώς, στο πλαίσιο σεβασμού των συνταγματικών διατάξεων περί τήρησης του απορρήτου των επικοινωνιών.

Προκειμένου οι φορείς να συμμορφωθούν προς τις ανωτέρω διατάξεις, έχουν αναπτύξει μηχανισμούς καταγγελίας για κάθε τρίτον που θίγεται από δημοσίευμα που αναρτάται σε ιστολόγιο. Οι μηχανισμοί αυτοί βασίζονται σε προδιατυπωμένους Όρους Χρήσης (Terms of Use), τους οποίους αποδέχεται ο χρήστης (ως γενικούς όρους συναλλαγών) κατά την είσοδό του στην υπηρεσία. Έτσι ο θιγόμενος έχει τη δυνατότητα, υποβάλλοντας το σχετικό παράπονο στην εταιρία – πάροχο, να επιτύχει την απομάκρυνση του επίμεμπτου δημοσιεύματος, χωρίς να χρειάζεται να γίνει γνωστή η ταυτότητα του ανώνυμου ιστολόγου. Πρόκειται για μια ιδιαίτερα αποτελεσματική λύση, η οποία καθιστά σεβαστή την ανωνυμία του ιστολόγου, όσο και τα δικαιώματα του τυχόν θιγόμενου τρίτου. Το ιδιαίτερο νομικό ενδιαφέρον βρίσκεται στο γεγονός ότι αντικειμενικές διατάξεις περί σεβασμού της προσωπικότητας ή και της πνευματικής ιδιοκτησίας καθίστανται συμβατικές ρήτρες ανάμεσα στον φορέα παροχής υπηρεσίας και τον χρήστη που ενδιαφέρεται να δημιουργήσει ιστολόγιο κι ως εκ τούτου, οι παραβιάσεις της γενικής νομοθεσίας καθίστανται συμβατικές παραβιάσεις.

Οι μηχανισμοί επίλυσης των διαφορών με αυτόν τον τρόπο δεν οδηγούν βέβαια στην τιμώρηση του δράση, όπως απαιτεί το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο στην παραπάνω υπόθεση K.U. κατά Φινλανδίας. Επίσης, ο κίνδυνος είναι ότι οι φορείς παροχής υπηρεσιών είναι πιο πιθανό να σταθμίσουν το επιχειρηματικό ρίσκο μιας εναντίον τους δικαστικής ενέργειας, εις βάρος των δικαιωμάτων ελεύθερης έκφρασης των χρηστών και τελικά, να είναι ερμηνεύουν τους όρους χρήσης εις βάρος των «πελατών» τους. Φυσικά και σε αυτήν την περίπτωση οι χρήστες θα μπορούσαν να στραφούν εναντίον των φορέων, σε περιπτώσεις που η ερμηνεία των όρων χρήσης δεν είναι η γενικώς προβλέψιμη, ώστε να μην πληρούνται οι όροι που επιβάλλει το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο για την ελευθερία της έκφρασης («forseeability»).

3.5. Η δημιουργία μιας ομάδας φιλικού διακανονισμού διαδικτυακών διαφορών

Η πρόταση δεν αφορά την δημιουργία άλλης μιας «ανεξάρτητης αρχής» ή μιας κρατικής υπηρεσίας ή ενός σωματείου και συλλόγου, αλλά μια συλλογική πρωτοβουλία εθελοντών που επιθυμούν να προσφέρουν ανιδιοτελώς στην επίλυση των όποιων διαπροσωπικών προβλημάτων δημιουργούνται από τη χρήση του Διαδικτύου. Δεν πρόκειται δηλαδή για τη δημιουργία «θέσεων εξουσίας», αφού οι διαμεσολαβητές δε θα διορίζονται από το κράτος, ούτε θα λειτουργούν σαν «διαιτητές», δικαστές, εκπρόσωποι ή ως «αξιωματούχοι», αλλά ως εθελοντές στους οποίους απευθύνεται ο κάθε ενδιαφερόμενος προκειμένου να δοθεί μια λύση στο πρόβλημα που αντιμετωπίζει.

Οι διαμεσολαβητές αυτοί δε θα πρέπει λοιπόν, να επεμβαίνουν αυτόκλητα, «αυτεπαγγέλτως» ή απρόσκλητοι, γιατί δεν θα είναι κάποιο είδος «πολιτοφυλακής». Ο μόνος λόγος για τον οποίον αναλαμβάνουν τη διαμεσολαβητική τους προσπάθεια (και η μόνη «νομιμοποίηση») είναι η εμπιστοσύνη που τους δείχνουν όσοι ενδιαφέρονται να τους αναθέσουν τις υποθέσεις τους. Δε θα προϋποθέτει όμως, η επέμβασή τους και την υπογραφή κάποιου «συμφωνητικού» από τις αντίπαλες πλευρές, γιατί οι διαμεσολαβητές δεν είναι θεσμός διαιτησίας. Αρκεί να ζητηθεί από ένα μέρος η βοήθεια του διαμεσολαβητή.

Όμως, οι διαμεσολαβητές δεν είναι «συνήγοροι» ή «δικηγόροι» των ατόμων που θα ζητούν την βοήθειά τους. Αντιθέτως, θα πρέπει να αντιμετωπίζουν με αντικειμενικότητα τα προβλήματα που τους επισημαίνονται και να εξηγούν στους ενδιαφερόμενους ότι η διαμεσολάβηση προϋποθέτει ίσες αποστάσεις και από τις δύο πλευρές που διαφωνούν.

Οπότε οι διαμεσολαβητές δεν είναι «εκπρόσωποι» ή «εντολοδόχοι» κάποιας κοινότητας ή κάποιου πληθυσμού, αλλά εθελοντές που προσφέρουν δωρεάν τις γνώσεις και τις υπηρεσίες τους σε κάθε ενδιαφερόμενο που μπορεί να τους εμπιστευθεί. Γι' αυτό οι διαμεσολαβητές δεν πρέπει να είναι δικηγόροι - επειδή κάτι τέτοιο απαγορεύεται και από τη νομοθεσία.

Ο τρόπος με τον οποίο οι διαμεσολαβητές θα ασκούν την παρέμβαση τους, προκειμένου να επέλθει φιλικός διακανονισμός και επίλυση των προβλημάτων εναπόκειται αποκλειστικά στη δική τους επιλογή: επικοινωνία με e-mail με τα δύο μέρη, συναντήσεις, επισημάνσεις, ακόμη και δημόσια σχόλια, στο μέτρο φυσικά που δεν θίγεται η εχεμύθεια ή άλλοι κανόνες προστασίας πληροφοριών. Δεν απαιτείται δηλαδή η χρήση μιας συγκεκριμένης «γλώσσας» (όπως π.χ. η νομική ορολογία) αφού ο στόχος δεν είναι «δικαιοδοτικός», αλλά καθαρά επικοινωνιακός: η επίλυση των προβλημάτων με τους κανόνες της διαλεκτικής και της καλής συμπεριφοράς και συνεννόησης κι όχι με την επι-

βολή κάποιου είδους «κυρώσεων» - αφού τέτοια εξουσία δεν προβλέπεται για ιδιώτες.

Με αυτές τις σκέψεις, το σχήμα για να λειτουργήσει δεν χρειάζεται «εκλογικές» διαδικασίες αφού η αντιπροσωπευτικότητα δεν αποτελεί προϋπόθεση για την λειτουργία μιας Ομάδας Επίλυσης Διαφορών. Αρκεί η διάθεση των ενδιαφερόμενων για αφοσίωση στον σκοπό της εθελοντικής επίλυσης διαφορών και το σταδιακό χτίσιμο εμπιστοσύνης στην κοινή γνώμη. Ο στόχος δηλαδή είναι η αποτελεσματικότητα και όχι άλλη μια «γραφειοκρατική» δομή.

Το χτίσιμο εμπιστοσύνης προϋποθέτει ούτως ή άλλως: (α) εξ αρχής αποδεκτά πρόσωπα και (β) καλή επικοινωνία της χρησιμότητας και της αποτελεσματικότητας του θεσμού. Αν οι ενδιαφερόμενοι ενημερωθούν ότι μέσω των διαμεσολαβητών μπορούν να λύσουν τα προβλήματά τους πολύ πιο σύντομα και ανέξοδα σε σχέση με τις θεσμικές διαδικασίες, τότε ο στόχος της όσο το δυνατόν λιγότερης παρέμβασης της εξουσίας στο Διαδίκτυο θα έχει επιτευχθεί.

4. Συμπεράσματα

Οι νέες συνθήκες που διαμορφώνονται με την εκτεταμένη ενεργητική χρήση του Διαδικτύου από κάθε χρήστη, οδηγούν σε πρωτόγνωρες διαφορές, κατά την επίλυση των οποίων δοκιμάζεται η αντοχή κι επάρκεια του ισχύοντος δικαίου. Η αρχή της τεχνολογικής ουδετερότητας των νομοθετικών ρυθμίσεων επιβάλλει στο νομοθέτη να απέχει από την ρύθμιση κάθε συγκεκριμένης νέας εφαρμογής της τεχνολογίας. Από την άλλη πλευρά, η ασφάλεια δικαίου αποτελεί κι αυτή ένα αίτημα, το οποίο πρέπει να ικανοποιεί ένα κράτος δικαίου.

Πριν όμως από οποιαδήποτε ρυθμιστική επιλογή, θα πρέπει να μελετηθεί κατά πόσον όντως εξαντλήθηκαν εναλλακτικοί τρόποι υπερπήδησης του προβλήματος της ανωνυμίας. Η Αρχή Προστασίας Δεδομένων, είναι ένας ανεξάρτητος φορέας, συνταγματικά κατοχυρωμένος, ο οποίος θα μπορούσε να λάβει μέρος στην εναλλακτική επίλυση του ζητήματος. Επίσης, η μελέτη των όρων χρήσης που ακολουθούν οι φορείς παροχής υπηρεσιών θα μπορούσε να οδηγήσει στην δημιουργία «προτύπων όρων χρήσης», ώστε να είναι συμβατοί με την ευρωπαϊκή νομοθεσία για την ελευθερία της έκφρασης.

Τέλος, η πραγματική λύση θα δινόταν μέσα από τις διαδικασίες της αυτορρύθμισης, στοιχείο που προϋποθέτει βέβαια, ωριμότητα των παικτών για συνεννόηση, πέρα από το δεσμευτικά επιβαλλόμενο κρατικό δίκαιο.

* * *